

ТЕРМІНИ «КОЛІР» І «БАРВА» В СОЦІОЛЕКТІ УКРАЇНСЬКОИХ ФУТБОЛЬНИХ ФАНАТІВ

© Процик І. Р., 2013

У статті розглянуто специфіку функціонування термінів образотворчого мистецтва – колір і барва – у соціолекті футбольних фанатів. Проаналізовано номінації з фанатського мовлення, у яких використано кольоративи, та з'ясовано, які асоціації покладено в основу такого називання. Розглянуто вживання колористичної лексики в текстах фанатського фольклору: скандуваннях, гаслах, зарядах, текстовиках та піснях.

Ключові слова: українська мова, соціолект футбольних фанатів, терміни образотворчого мистецтва, колір, барва, кольороназва, клубні кольори, фанатський фольклор.

The article describes specifics of functioning of art terms – colour and hue – in the sociolect of football supporters. The fans speech nominations concerning colours are analyzed. The article reveals the associations lying in the naming. The author analyzes the functioning of colour vocabulary in the texts of fans' folklore (scansion, slogans, songs etc.).

Keywords: Ukrainian language, sociolect of football supporters, terms, art terms, colour, hue, colour name, club colours, fans folklore.

У соціолекті українських футбольних фанатів функціонує термінна лексика багатьох сфер знань [14], серед яких і мистецька [12; 15]. Мета цієї розвідки – з'ясувати специфіку використання термінів образотворчого мистецтва – *барва* і *колір* – у мовленні представників однієї з наймасовіших молодіжних субкультур в Україні [22] – футбольних фанатів. Серед інших завдань, розглянутих у статті: особливості вживання кольороназв у фанатському соціолекті та функціонування кольоративів у текстах фанатського фольклору.

Відсутність в українському мовознавстві системного аналізу соціолекту футбольних фанатів, і, зокрема, застосування в ньому спеціальної наукової термінології, зумовлює актуальність дослідження. Хоча термінологія образотворчого мистецтва була предметом ґрунтовного розгляду в дисертації та численних публікаціях Богдана Михайлишина [8], проте аспект функціонування мистецьких термінів у соціальних діалектах у них не порушувався. Ця стаття є спробою розглянути питання про специфіку лексичних засобів фанатського соціолекту – елементів, які становлять його сутність та відрізняють мовлення цієї суспільної групи від мовлення загалу [11; 13].

Поняття *барви клубу*, *клубні кольори* є одним із основних у мовній картині світу футбольних уболівальників цілого світу. Барви футбольних клубів уже давно є не лише найпростішим засобом ідентифікації гравців команд-суперниць. Клубні кольори є одними з найважливіших атрибутів футбольних команд, їхніми символами, за якими футбольні клуби впізнають, подібно як відомі фірми та компанії впізнавані у світі за їхніми корпоративними кольорами. Клубні барви відображено в основній атрибутиці як самих футбольних команд – формі гравців, емблемах клубу, так і їхніх уболівальників – прапорах, шаликах, футболках тощо. Кольори клубу є засобами візуально-вербальної ідентифікації футбольних фанатів, адже в фанатській субкультурі клубні барви є водночас і номінаціями-прізвиськами команд, і найменуваннями уболівальників відповідного клубу.

Розгляд специфіки функціонування колірної лексики в соціолекті українських футбольних фанатів варто розпочати з дефініцій лексем *барва* та *колір* у лексикографічних джерелах (термінних, загальномовних та енциклопедичних з образотворчого мистецтва).

Словник художніх термінів дає такі спеціальні дефініції терміна *колір*: «1) один із основних засобів образотворчого мистецтва, що відображає (в єдності зі світлотінню) матеріальні властивості предметного світу; 2) якість окремого кольорового тону в ансамблі художнього твору або мотиву» [23, с. 291].

Енциклопедичний словник-довідник з образотворчого мистецтва пропонує таку інформацію про поняття *барва*: «речовина органічного походження, що має певний колір і призначена для забарвлення різних матеріалів (шкіри, паперу, тканини тощо). Після розтирання з олією (або іншими сполуками) утворює фарбу... Барва буває синтетичного або рослинного чи тваринного походження...» [9, с. 61–62], а про поняття *колір* таку: «(лат. фарба) фарбовий склад, утворений з кількох фарб; у спеціальному значенні один із засобів образотворчого мистецтва, завдяки якому відображуються матеріальні властивості (у поєднанні зі світлотінню) предметного світу; якість окремого кольорового тону в ансамблі художнього твору або мотиву... Через колір, як і через інші елементи художньої форми, митець виявляє істотне та характерне. Він використовує колір як композиційний фактор, як допоміжний засіб образної характеристики тощо... Також протягом тисячоліть колір у міфологічних та сакральних системах багатьох народів світу відігравав важливу роль – особливо в народних обрядах, богослужінні, геральдиці, декоративно-прикладному мистецтві тощо. Його символіка змінювалась протягом віків, зумовлена етнокультурними особливостями... В Україні символіка кольору відігравала величезну роль і варіювалась залежно від означуваних предметів, регіональних особливостей, традицій...» [9, с. 228–229].

Словник української мови в 11-ти тт. так тлумачить лексему *колір*: «1) світловий тон чого-небудь; забарвлення; 2) *перев. мн., перен.* – виражальні засоби мови, музики, сценічного мистецтва і т. ін.» [18, т. IV, с. 225]. *Барва*, за СУМом, це: «1) колір, забарвлення; 2) *перен.* – характер, тон, колорит, манера, відтінок викладу, виконання; *перев. мн.* – виражальні засоби мови, музики, сценічного мистецтва; 3) рідко – те саме, що фарба» [16, т. I, с. 104]; Великий тлумачний словник сучасної української мови цілковито дублює дефініції цих понять, які запропоновано в СУМі (див. *барва* [1, с. 37], *колір* [1, с. 441]). Таку ж семантику лексеми *барва* зазначено в Словнику української мови в 20-ти тт. [19, с. 361–362].

Етимологічний словник української мови подає довідку щодо походження цих назв: *барва* – «фарба, колір [ворс; формений одяг, ліврея], ... ст. барва (XVI ст.); бр. – барва «багрець; плащик яскравого кольору», п. нл. *barwa*, ч. слц. *barva*, вл. *barba*, слн. *barva* «фарба»; – через польське і словацьке посередництво запозичено із середньовісньонімецької мови; свн. *varwe*, днн. *farawa* «тс.» походять від пгерм. **fahwa* «кольоровий», пов'язаного з дінд. *pr̥sni* – «перістий», гр. *περῦος* «тс.» ... пор. *барма*, *фарба*» [2, т. 1, с. 140–141]; *колір* – «[кольор] ... бр. *колер*, в ч. слц. *color*, м. *колог*, схв. *колог*, слн. *color*; – запозичення з латинської мови; лат. *color* (< *colos*) «колір; фарба» зістав. з дінд. *sarah* «вершки; плівка на кип'яченому молоці», днн. *helan* «ховати», причому припускається первісне значення «покриття» (у т. ч. й кольорове)» [2, т. 2, с. 513].

Словник української мови за редакцією Бориса Грінченка подає відповідник до слова *колір* – «цвет» [14, т. II, с. 269], а лексему *барва* перекладає так: «1) краска, цвет ...; 2) ворса на сукне; 3) форменная одежда. *Козацьку барву прибірає, зброю наряжає.* Гол. I. 10. Ливрея. *Слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку.* К. Досв. 21. [16, т. I, с. 29]».

Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. фіксує три значення слова *барва* – «1. Колір, барва; ... (забарвлення волосяного покриву у тварин) масть. 2. Одяг, мундир, ліврея: та(к) же сукна на барву пахо(л)комъ, каразеи, поставовъ чоты(р)деса(т) купле(н) (Житомир, 1584 *АЖМУ* 119) ...; Риза, ѿдѣаніє, ѿдежда: шата, барва, плащъ, верхнее ѿдѣнье (1627 ЛБ 109); челядь позосталую протестаньтис з баръвы одерль и стрелбу од них забрал (Луцьк, 1650 *АрхЮЗР* 3/IV, 439). ... 3. Прикмета, ознака» [20, Вип. 2, с. 21]. У матеріалах до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. Євгена Тимченка лексему *барва* потлумачено так: «1. Цвет, краска. ... 2. Одежда. *Ходила въ барвѣ небесной, то есть блакитносвѣтлой.* Рук. Хр. 180. 3. Ливрея. *Слуги умножаютъ, барвы справляютъ.* АЮЗР. II, 225 (И. Выш.) ... *За роботу барвы служителямъ заплачено кравцю 3 р.* Дн. Хан. 145.» [21, кн. 1, с. 43]. Іван Огієнко в Етимологічно-семантичному

словнику української мови подає таку семантику слова *барва*: «колір; з давн. нім. *varwe*. Лексикон 1627 р. на ст. 11 «Блеск – барва». Лекс. 1627. 452: Барва моя. Лекс. 1627. 209: Шата, барва. Барва (чеськ. *barva*) і колір (з лат. *color* через п. *color*) – рівновживані, визначають цвіт; давнє наше слово – цвіт, цвѣтъ; сам предмет – краска, давнє краска або фарба з нм. *Farbe*. Купив краски зеленого цвіту (кольору).» [7, Т. 1, с. 120].

З-поміж зацитованих значень лексем колір і барва найближчим за семантикою до вживаного у фанатському соціолекті є третє значення лексеми барва, яке подає Словник Б. Грінченка та Етимологічний словник, а також друге із зафіксованих значень у Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст., Матеріалах до словника Є. Тимченка та Етимологічно-семантичного словника І. Огієнка. Саме від семантики «формений одяг, шати», що, зважаючи на специфіку футбольних реалій, треба розглядати як офіційну форму футболістів, найчастіше відштовхуються фанати, говорячи про кольори футбольних клубів.

Екскурс в історію розвитку футболу дав змогу з'ясувати, що традицію використання *клубних барв* започатковано у Великобританії 1891 р., коли англійська Футбольна ліга сформулювала вимогу, щоб кожен клуб вибрав основні кольори, в яких виступатимуть його гравці під час футбольних матчів, і в подальшому дотримувався стандарту щодо їх використання [5]. Кожна футбольна команда могла мати від одного до трьох «своїх» кольорів. Більшість команд зупинилася на кольоровій гамі графства або ж міста, з якого походила, що було відображено в їхніх гербах. Однак не всі відразу визначилися зі своїми барвами: відомі факти, коли клуби не раз змінювали свої кольори; їх вибір та поєднання були для футбольних команд абсолютно спонтанними і нічим не вмотивованими. Проте в більшості випадків точно відомо, чому той чи інший клуб має такі барви.

Українські футбольні команди використовують здебільшого два або три кольори, однак не завжди можна точно встановити мотивацію добору тих чи тих барв, як і виявити, яка асоціація лягла в основу номінацій-прізвищ українських футбольних клубів за колористичною ознакою. Два компоненти-кольори у складі прізвищ мають такі команди української вищої та першої ліг: львівські «Карпати» – *зелено-білі*; київське «Динамо» – *біло-сині*; донецький «Шахтар» – *оран-жево-чорні, помаранчево-чорні*; харківський «Металіст» – *синьо-жовті*; закарпатська «Говерла» – *жовто-сині*; луцька «Волинь» – *біло-малинові, біло-червоні*; полтавська «Ворскла» – *біло-зелені*; тернопільська «Нива» – *жовто-зелені*; чернівецька «Буковина» – *жовто-чорні*; одеський «Чорно-морець» – *чорно-сині*; криворізький «Кривбас» – *червоно-білі*; київський «Арсенал» – *червоно-сині*; донецький «Металург» – *синьо-білі*; футбольний клуб «Львів» – *синьо-золоті*; луганська «Зоря» – *чорно-білі*; маріупольський «Іллічівець» – *оранжево-сині*; стрийська «Скала» – *зелено-малинові*; овідіопольський «Дністер» та кіровоградська «Зірка» – *червоно-жовті*; рівненський «Верес» – *біло-чорні*. Три складники використано в назвах-прізвищах таких українських футбольних клубів: дніпропетровський «Дніпро» – *синьо-біло-голубі, синьо-біло-блакитні*; запорізький «Металург» – *червоно-жовто-чорні*; сімферопольська «Таврія» – *біло-червоно-сині*; футбольний клуб «Олександрія» – *жовто-зелено-чорні*; київський «ЦСКА» – *біло-червоно-чорні*. Винятком є одеський «Чорноморець», який, поряд із прізвищем, утвореним із двох назв кольорів, має ще й однокомпонентний кольорономен-прізвисько – *ультрамаринові*.

Характерно, що в колористичних прізвищах українських футбольних команд спектр барв є не надто розмаїтий: використано ахроматичні назви – *білий* і *чорний* та хроматичні – *червоний, оранжевий, жовтий, зелений, синій, голубий, ультрамариновий*; мало похідних назв кольорів, за винятком *помаранчевого, золотого і малинового* (у світовій практиці серед прізвищ футбольних клубів зафіксовано натомість чимало кольороназв, що походять від назв предметів, речовин, зокрема: *вершковий, канарковий, рожевий, мандариновий, бордовий, буриштиново-шоколадний, гранатовий, ліловий, колір електрик* [5; 6; 10]).

Багато українських футбольних команд, подібно до клубів Європи, керувалися історичними та географічними особливостями місцевості: як у виборі самої назви, так і в доборі кольорів, зокрема луцька «Волинь» обрала *малиново-білі* кольори герба Волині, ужгородська «Говерла» – *жовто-сині* кольори герба Закарпаття, овідіопольський «Дністер» – *червоно-жовті* кольори прапора Овідіополя. Природну специфіку певної частини України взято до уваги в колористиці «Карпат»

(зелень карпатських гір), донецького «Шахтаря» (руді та чорні терикони Донбасу), одеського «Чорноморця» (ультрамаринова барва моря).

Оранжево-чорні чи *помаранчево-чорні* барви донецького «Шахтаря» символізують: оранжевий – сонце, гаряче полум'яне світло, життєрадісність [17, с. 124], а чорний – вугільні терикони Донбасу. Таке поєднання кольорів надзвичайно оригінальне, адже аналогів нема в колористиці жодного іншого клубу у світовому футболі.

Білий колір клубних барв львівських «Карпат» означає світло, чистоту та радість [3, с. 38; 17, с. 24], а зелений – надію, молодість, силу, твердість, стійкість, приховану енергію [3, с. 242; 17, с. 124], а також зелень лісів Карпат – найвищого гірського пасма на заході України. Аналогічний колористичний вибір в останні роки зробила полтавська «Ворскла», мотивуючи це біло-зеленими геральдичними традиціями Полтавщини. В українському чемпіонаті «Карпати» мають прізвисько «зелено-білі», а «Ворскла» – «біло-зелені». Ті самі барви львівської і полтавської команд є додатковим приводом для постійних протистоянь фанатів двох клубів. Це питання принципове, особливо для львів'ян, і вони категоричні у своїх висловлюваннях: «*Зелено-білі барви – колгоспник їх не достойний!*» (у цьому текстовику фанатів «Карпат» використано ще одне прізвисько полтавського клубу – «*колгоспники*», яке походить від першої назви команди з Полтави – «Колгоспник», яку вона мала в 1955–1965 рр. як представник спортивного товариства «Колос»). За часи проведення незалежного українського чемпіонату «Ворскла» двічі змінювала клубні барви, і цю «кольорову невизначеність» полтавців висміюють львів'яни.

Символіка київського «Динамо» має два кольори: *білий* і *синьо-голубий*. У 1924 р., коли створювалося спортивне товариство «Динамо», яке представляє однойменна команда, у статуті затверджено *біло-сині* барви, які мали символізувати «світлі та чисті думки працівників-чекістів» [6], чий клубом тоді було «Динамо». Упродовж існування динамівського клубу голубий і синій кольори, які мають символіку неба і води, спокою, миру [4, с. 55]), та з якими також пов'язують подібність до електрики, а відповідно – до динамо-машини, конкурували між собою, але незмінним було поєднання з білим – кольором світла, чистоти й радості [3, с. 38; 15, с. 24]. У 90-х рр. доповненням до основних слугувала жовта барва, яка символізує небесне світло та багатство хлібного лану [4, с. 55], і яка, очевидно, у поєднанні із синьою, мала творити аналогію до кольорів українського національного прапора; в останні роки знову відбулося повернення до первісного варіанту – *біло-синіх* кольорів [10].

Деяким українським клубам вдалося зберегти свої кольори впродовж усієї історії команди (наприклад, «Динамо» (Київ)), інші ж – змінювали барви: чи то через суспільно-політичні обставини (наприклад, унаслідок ініційованого партійним керівництвом примусового злиття у 1982 р. двох львівських клубів – «СКА» і «Карпати» – за об'єднаною командою «СКА-Карпати» закріплено біло-червоні барви армійського клубу, а не зелено-білі карпатівські; останні, фактично, було заборонено – міліція пильно стежила, щоб на трибунах не з'являлась зелено-біла атрибутика), чи то фінансово-економічні (через зміну спонсорів). Загалом, фанати вкрай негативно реагують на спроби змін клубних кольорів. Наприклад, фанати полтавської «Ворскли» апелювали до власників клубу стосовно повернення барв клубу і старої емблеми такими текстовиками: «*Зелено-білі назавжди!*» та «*Скільки емблем не малюйте, кращої за неї немає!*». Випадки зміни клубних кольорів чи символіки команди, що в українському футболі було непоодиноким явищем, особливо в 90-ті, не знаходять розуміння й підтримки серед уболівальників, які вважають, що треба зберігати вірність барвам рідної команди, дорожити історією клубу й підтримувати його традиції.

Вагомість клубних барв підтверджується в текстах фанатських скандувань, зарядів і пісень, які звучать на стадіонах; як, наприклад, у фольклорі фанів львівських «Карпат»: «*Зелено-білі наші кольори. Ми непереможні – шаблі догори!*»; «*Колише вітер наші прапори; Зелено-білі їхні кольори*». Кольори клубу є надзвичайно важливими під час організації підтримки улюбленої команди: «*Вперед, Карпати, вперед до бою! Твої фанати разом з тобою і твої барви зелено-білі у нашій серці назавжди!*» (львівські «Карпати»); «*Синій-синій – самий сильний*» (київське «Динамо»). У текстах офіційних гімнів деяких українських команд є рядки, де вжито колористичне прізвисько клубу, наприклад: «*Гей догори! Зелено-білі прапори. Шарфи літають у всі боки – Карпати знов перемогли!*»

Барви клубу є священними для спільноти уболівальників, адже відображають історію, традиції певної команди. Недарма прийнято казати, що футболісти захищають кольори певного клубу.

Отже, як показав аналіз, у соціолекті українських футбольних фанатів функціують терміни колір та барва: і як самостійні одиниці, і в складі стійких сполучень слів (*клубні кольори, кольори клубу, клубні барви, барви клубу*), а також активно використовуються кольороназви та різноманітні їх поєднання – переважно у прізвиськах команд і в номінаціях фанатів відповідних футбольних клубів. В основу називання за допомогою колірної лексики найчастіше покладено асоціації, пов'язані з офіційними кольорами клубу, географічними особливостями певної місцевості. Тексти фанатського фольклору засвідчують високу частотність вживання у них прізвиськ-кольороназв футбольних команд.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с. 2. Етимологічний словник української мови: в 7-ми т. / [Ред. кол. О. С. Мельничук та ін.] – К.: Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6. 3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / Віталій Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – 703 с. 4. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси / Віталій Жайворонок. – К.: Довіра, 2007. – 262 с. 5. Иванов А. Цвета футбольных клубов / Алексей Иванов [Електронний ресурс]. – Режим жоступу : <http://www.football.ua> (12.03.2013). 6. Клубные цвета отечественных футбольных команд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://oblakov.ucoz.ru/news/klubnye_cveta_otechestvennykh_futbolnykh_komand/20 (11.02.2012). 7. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови. – [За ред. Ю. Мулика-Луцика]. – Вінніпер: Т-во «Волинь», 1979. – Т. I–IV. 8. Михайлишин Б. П. Парадигматические связи и функциональные особенности украинской терминологии изобразительного искусства (антонимические и синонимические отношения): Автореф. дис. канд. филол. наук / Михайлишин Богдан Павлович. – К., 1990. – 17 с. 9. Образотворче мистецтво: Енциклопедичний ілюстрований словник-довідник [Упоряд. А. Пасічний]. – К.: Факт, 2007. – 680 с. 10. Прізвиська футбольних клубів. Які вони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://football.lviv.ua/uk/euro/bombardirs/roster/20-euro2012/97> (27.02.2011). 11. Процик І. Вербальне самовираження в субкультурі українських футбольних уболівальників / Ірина Процик // Мова і суспільство. Зб. наук. праць. – Л.: Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2012. – Вип. 3. – С. 224–229. 12. Процик І. Мистецькі терміни в соціолекті українських футбольних фанатів / Ірина Процик // Наукові записки Тернопіль. нац. пед. ун-ту. Серія: Мовознавство. – Тернопіль: Тернопіль. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, 2012. – Вип. 2 (21) 2011. – 1 (22) 2012. – С. 54–60. 13. Процик І. Соціолект українських футбольних фанатів / Ірина Процик // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. – 2012. – Вип. 57. – С. 285–290. 14. Процик І. Термінологія в мовленні футбольних фанатів / Ірина Процик // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2011. – № 709. – С. 112–115. 15. Процик І. Функціонування термінів мистецтва в соціолекті футбольних фанатів (на матеріалі української та польської мов) / Ірина Процик // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2012. – № 733. – С. 81–85. 16. Словар української мови: в 4-ох т. / [Упор. Борис Грінченко]. – К.: Наук. думка, 1907–1909. – Т. I–IV. 17. Словник символів культури України / [За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко]. – К.: Міленіум, 2002. – 260 с. 18. Словник української мови: в 11-ти т. / [Ред. кол. І. К. Білодід та ін.]. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–XI. 19. Словник української мови в 20-ти томах / [Гол. ред. В. М. Русанівський]. – К.: Наук. думка, 2010. – Т. I–III. 20. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / [Гол. ред. Д. Гринчишин]. – Л.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1994. – Вип. 2. – 152 с. 21. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. / [Відп. ред. В. В. Німчук]. – К.: Нью-Йорк: ВПЦ «Літопис-XX», 2002. – Кн. 1–2. 22. Футбольні фанати про збірну України та наші провідні клуби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ua-reporter.com/novosti/69496> (13.11.2009). 23. Шкаруба Л. М., Спанатій Л. С. Російсько-український словник художніх термінів: Навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів / Л. М. Шкаруба, Л. С. Спанатій. – К.: Каравела, 2004. – 320 с.